

6. Особливості формування світогляду студентської молоді: Метод. Рекомендації /[укл. В. О. Долгих, Ю. Д. Руденко, В. І. Шпак]. – К. : ІЗМН. – 1997. – 36 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА – 2003. – 576 с.

В. М. Гарнійчук,
м. Київ

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ПАТРІОТИЗМУ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті уточнено поняття патріотизму громадянського спрямування, висвітлено мету патріотичного виховання та розкрито його структуру, в якій виокремлено емоційно-мотиваційний, рефлексивний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Ключові слова: патріотизм, громадянський патріотизм, старші підлітки.

У процесі розбудови Української держави особливо гострою є проблема патріотизму, яка перебуває в центрі уваги всього суспільства.

Українські науковці активізували теоретичні розробки цієї проблематики в сучасних умовах (І. Бех, М. Боришевський, В. Вугрич, О. Гевко, О. Губко, К. Журба, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, В. Киричок, П. Кононенко, В. Кузь, Р. Петронговський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, К. Чорна, Б. Чижевський, Г. Шевченко, М. Щербань та інші). При цьому варто зазначити, що єдиної точки зору у трактуванні поняття “патріотизм” немає. Часто автори займають діаметрально протилежні позиції. Аналіз філософських, психологічних та педагогічних досліджень засвідчив, що патріотизм – складне і багатогранне поняття. Як конкретне історичне поняття, воно в кожен епоху має різне ціннісне та соціальне трактування.

У Програмі патріотичного виховання І. Бех та К. Чорна визначають патріотизм як “любов до Батьківщини, свого народу, турботу про своє і його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею” [1, с. 7].

Для нашого дослідження ця програма є важливим орієнтиром у визначенні поняття “патріотизм”, таке трактування відповідає завданням сучасного національного проекту – процесу розбудови громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Вивчення й осмислення філософської, педагогічної та психологічної літератури дало змогу уточнити власне тлумачення поняття “патріотизм старших підлітків”. *Патріотизм старших підлітків* – це їхня любов до Батьківщини, свого народу, турбота про своє і його благо, усвідомлення необхідності становлення суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність служити Вітчизні та стати на захист державних інтересів України.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо не жертвний патріотизм, притаманний тоталітарній державі, а патріотизм громадянського спрямування, властивий правовій державі, який дає змогу особистості відчути себе морально збагаченою, політично компетентною, соціально захищеною, готовою відстоювати свої права та свободи.

Громадянський характер патріотизму означає, що справжній патріот – це громадянин своєї країни, особистість, яка власними установками, поглядами, поведінкою сприяє розбудові громадянського суспільства та становленню демократичної держави. Демократія для патріота є тим природним середовищем, яке задовольняє особисті права та суспільні інтереси, а також породжує сприятливе середовище для здобутків та надбань. А демократичне громадянське суспільство дає патріотові змогу своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагнути до взаємності з метою створення умов для вільного самовдосконалення, самореалізації та збереження індивідуальності.

Розвинена правосвідомість, повага до Конституції, знання законів держави та потреба в їх дотриманні є важливою умовою існування правової держави та вільного функціонування її патріотів. Свідомий патріот відчуває потребу в правосвідомості та впевнено нею користується. Правосвідомість розглядається як складова людського світогляду, яка проявляється правовій діяльності. Правосвідомість – сукупність правових знань, почуттів, ідей, які відображають свідоме ставлення людей, суспільства до права. Побудова незалежної, демократичної правової держави неможлива без усвідомлення громадянами ролі і значення права, необхідності неухильного додержання статей закону, тобто без досягнення певного рівня правосвідомості в суспільстві.

Патріотизм, як любов до Батьківщини, привносить утвердження в свідомості учнівської молоді притаманних українському народові високих моральних цінностей, які спрямовані на здобуття найкращих надбань вітчизняної та світової духовної спадщини.

Національний прояв патріотизму розкривається в усвідомленні себе представником української нації. Справжньому українському патріоту властиве почуття гордості за свій народ, знання його історії, культури, повага традицій та звичаїв всіх етносів, які становлять народ України.

Розбудова громадянського суспільства та утвердження демократичної правової держави потребує і відповідного підходу до виховання патріотів Української держави. Згідно з цим *метою виховання патріотизму* має бути становлення громадянина-патріота своєї Батьківщини, для якого власна доля та доля країни нероздільні, готового турбуватися про народ, переконаного в необхідності розбудови країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави, здатного сприяти зміцненню толерантних відносин у суспільстві, знати свої права і обов'язки, прагнути до самовдосконалення та самореалізації на благо та процвітання України.

Для повного розуміння сутності патріотизму старших підлітків розкриємо його структуру. У структурі патріотизму старших підлітків ми виокремлюємо емоційно-мотиваційний, рефлексивний, когнітивний та діяльнісний компоненти, які своїй сутності і відтворюють зазначене поняття.

Емоційно-ціннісний компонент є визначальним у формуванні патріотизму старшого підлітка. Він має ґрунтуватися на гуманістичному світогляді, оскільки його основою є любов і пошана до Батьківщини – почуття, які формуються з дитинства протягом життя людини.

Цей компонент охоплює стійкі оцінювальні ставлення і судження, систему демократичних, моральних, гуманістичних цінностей. Оцінювальні ставлення

ми розглядаємо як емоційно-вольові установки особистості, які характеризують її внутрішню позицію стосовно різних сторін життя громадянського суспільства, трансформуються в особисті цінності і спрямовані на становлення гуманної особистості.

Рефлексивний компонент передбачає усвідомлення старшим підлітком себе громадянином-патріотом, який готовий розбудувати громадянське суспільство і правову демократичну державу – націю в Україні; прояв моральної рефлексії, самооцінку особистісних якостей, саморегуляції поведінки.

Роль рефлексії у формуванні патріотизму старшого підлітка дуже вагома, оскільки вона виступає основою, на якій можливе розгортання виховного процесу. Формування патріотизму учня у значній мірі залежить від розвитку особистої рефлексії. Рефлексія – це не просто знання чи пізнання старшим підлітком самого себе, а й з'ясування того, як інші розуміють його.

За визначенням І. Бега, “Рефлексія як активна функція призводить до усвідомлення компонентів внутрішнього світу Я суб’єкта, і у такій ролі вона є вирішальним фактором, оскільки створює змістовий діапазон Я: буде він вузьким чи широким – залежить від дії рефлексії. По-іншому, рефлексія дає Я міру. Тут проявляється тенденція, згідно з якою чим глибша і різнобічніша рефлексія, тим більше і диференційованіше Я” [5, с. 5-6].

Когнітивний компонент охоплює знання, мислення, усвідомлення, судження. Стрижнем виховання патріотизму є становлення особистості, яка знає історію, культуру, звичаї і традиції свого народу, знайома з власним правами та обов’язками, обізнана з основними пріоритетами зовнішньої та внутрішньої політики держави.

Знання є основою для орієнтування школяра в сучасному житті. Завдяки ним старший підліток виробляє власне ставлення до навколишнього світу, суспільства, Батьківщини. Опанування знаннями морального, правового, політичного, економічного характеру сприятиме формуванню і розвитку особистості, якій притаманні якості громадянина-патріота. Вона компетентна та готова до виконання громадянського обов’язку, здатна успішно вирішувати проблеми.

Діяльнісний компонент містить уміння і навички творчої громадської діяльності та поведінки, виконання обов’язків та дотримання закону, передбачає усвідомлену самоорганізацію, саморегуляцію і самовдосконалення своїх патріотичних рис.

Діяльнісний компонент, як основа патріотизму старшого підлітка, формується завдяки набуттю досвіду, соціалізації учня, залучення його до різних видів суспільної діяльності. Не можна виховати патріотизм, не залучаючи особистість до міжособових взаємин у спільних справах. Тому виховання патріотизму має бути спрямоване на підвищення рівня громадянської, соціальної та суспільної активності учнів. Істотне значення при цьому має громадська діяльність, яка сприяє соціалізації школяра, формує його громадянську позицію, залучає до активного перетворення дійсності.

Виховання патріотизму вимагає єдності й цілісності виховного впливу на особу старшого підлітка і не може бути реалізоване простою сумою механічно сполучених заходів. Патріотизм, насамперед, формується в процесі й на основі особистої участі учня в житті школи, а також суспільства. Від того, якою буде ця участь, залежатиме рівень сформованості патріотизму старшого підлітка.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : Світ виховання, 2007. – 31 с.
2. Бех І. Д. Рефлексія в дзеркалі духовності особистості / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – Кн. 1. Вип. 15, – С. 3–15.
3. Чорна К. І. Виховання патріотизму школярів як нагальна потреба державотворення в Україні / К. І. Чорна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Київ-Житомир : Волинь, 2003. – Кн. І. – С. 160–168.
4. Чорна К. І. Патріотизм молоді в контексті національних інтересів Української держави : - зб. наук. праць // Пед. науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. 34. – С. 110–118.

О. С. Джафарова,
м. Симферополь

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УЧЕНИКОВ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ШКОЛ-ИНТЕРНАТОВ**

У статті розкриті психолого-педагогічні особливості учнів початкових класів шкіл-інтернатів.

Ключові слова: *учні початкових класів, школа-інтернат.*

В свете решения вопросов инклюзивного образования и постоянно растущего количества людей с особыми потребностями система специальных учреждений привлекает внимание исследователей. В современной системе образования Украины функционирует около 700 общеобразовательных школ-интернатов разных типов (28 типов), воспитанниками которых являются дети и подростки с определенными социально-психологическими проблемами в жизни.

Теоретические основы интернатного образования и воспитания составили основные идеи Я. Коменского, Я. Корчака, А. Макаренко, Й. Песталоцци, Ф. Прокоповича, В. Сухомлинского, С. Швейного и других. Теоретические и методические основы деятельности интернатных учреждений отражены в работах отечественных ученых (А. Бондарь, В. Демиденко, Б. Кобзарь, В. Покиданов, В. Слюсаренко, М. Ярмаченко), а также в работах русских авторов (В. Афанасьев, Г. Заликин, В. Ефремова, Э. Костяшкин, М. Рякин, М. Тайчинов и другие). Ряд диссертационных работ посвящен отдельным аспектам усовершенствования обучения детей в интернатных учреждениях (С. Болтинец, Г. Иваненко, Е. Постовойтов, В. Слюсаренко, В. Чугаевский, Н. Огренич, Л. Канишевская), социализации личности в школах-интернатах для детей-сирот (В. Загрева, Л. Канишевская, Ю. Подборский). Решая вопросы обучения и воспитания в условиях школы-интерната, необходимо учитывать психолого-педагогические особенности учеников начальных классов, раскрытие которых является целью данной статьи.

Общеобразовательная школа-интернат – общеобразовательное учебное заведение I–II, I–III ст., которое обеспечивает реализацию прав детей, нуждающихся в социальной помощи, на общее среднее образование [1].

Современные проблемы в Украине повлекли за собой изменения и в теории, и в практике воспитания детей в школах интернатного типа: изменились категории детей, нуждающихся в проживании и обучении в интернатах; социальные,